TATIANA BARBANEAGRA

Institutul de Filologie
(Chişinău)

DEIXISUL PERSONAL: SEMNIFICAȚIE ŞI REFERINȚĂ

Abstract

The present article approaches the matter of the personal deixis's reference and acceptation. The intention of the paper's author is to analyze the elements of the personal deixis that are used in the communication process through language in order to identify the participants of the communication act and the persons, objects that are a part of the situational context of communication. The acceptation and the reference of the personal deictic elements are important for the description of relations that exist between the characteristics of the extralinguistic reality and personal pronouns. The article aims to fulfill a semantic-pragmatic analysis of the personal deixis elements.

Keywords: personal deixis, situation of communication, deictic elements, reference.

Deşi constituie o problemă din ce în ce mai studiată în ultimul timp, deixisul rămâne a fi totuşi un fenomen cu un statut neclarificat în multe privințe. Printre aspectele neelucidate până la capăt ale deixisului se numără cele care vizează distincția dintre utilizarea deictică şi utilizarea nondeictică a anumitor unități ale limbii, modalitatea de raportare a deicticelor, în general, şi a celor personale, în special, la coordonatele situației de comunicare ş. a. Chiar şi deicticele de persoană, reprezentate în sistemul limbii prin pronumele personale *eu* şi *tu*, care alcătuiesc o clasă restrânsă fiind privite „întotdeauna ca elemente deictice", lasă loc pentru numeroase întrebări vizând specificul lor semantic şi referențial.

În articolul de față, ne propunem să analizăm elementele deixisului personal folosite în procesul de comunicare prin limbaj pentru identificarea participanților la actul de comunicare şi a persoanelor sau a obiectelor care fac parte din contextul situațional al comunicării. Ceea ce ne interesează aici este specificul semantic şi referențial al pronumelor personale. Trebuie precizat că semnificația şi referința elementelor în cauză sunt examinate pornind de la analiza elementelor din realitatea extralingvistică, la care trimit pronumele personale. De asemenea, se face o încercare de a descrie raporturile stabilite între aceste caracteristici de bază ale deicticelor de persoană. Articolul îşi propune să realizeze o analiză semantico-pragmatică a deicticelor de persoană.

De la bun început precizăm că analiza deicticelor de persoană se va face prin comparare cu alte unități ale limbii, în special cu unitățile lexicale cu semnificație descriptivă. Caracteristica esențială a deicticelor constă în faptul că ele trimit la referenți care se identifică prin raportare la situația de enunțare. Această trăsătură specifică a elementelor deictice poate fi relevată prin examinarea lor în comparație cu elementele

BDD-A6849 © 2012 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:48:21 UTC)

de natură nondeictică ale limbii. Astfel, analizând unitățile lexicale din enunțul: *Acum tu citeşti o carte, iar eu mă distrez,* observăm că, în funcție de tipul de informație codificat, elementele componente ale enunțului în cauză sunt de două tipuri. Unele dintre elementele din structura enunțului identifică entitățile din realitatea extralingvistică fără vreo legătură directă cu actul comunicării şi cu variabilele implicate de acesta. Din această categorie fac parte substantivul *carte* şi verbele *a citi* şi *a se distra.* Prin conținutul lor semantic, unitățile date desemnează anumite entități din realitatea extralingvistică, care nu sunt legate de cadrul situațional al comunicării. Cu alte cuvinte, semnificația lor este „independentă de coordonatele deictice" (1, p. 640). Faptul dat poate fi relevat dacă analizăm definițiile lor lexicografice. După cum putem observa, conținutul semantic al acestor unități lexicale nu presupune în niciun fel referința la contextul comunicării. De exemplu, cuvântul *carte* are definiția: *scriere cu un anumit subiect, tipărită şi legată sau broşată în volum*. În studiile de lingvistică, acest tip de unități lexicale sunt calificate drept elemente cu semnificație descriptivă, referențială.

Pe de alta parte, enunțul dat cuprinde elemente a căror semnificație fie că indică direct coordonatele comunicării, fie că desemnează anumite variabile care se identifică prin raportare la acestea din urmă. Din categoria aceasta fac parte pronumele personale *eu, tu* şi adverbul *acum*. Primele două indică persoana care vorbeşte şi pe interlocutorul acesteia, deci persoana care produce enunțul dat (*eu*) şi persoana care ascultă (*tu*). La rândul său, adverbul marchează momentul în care are loc producerea acțiunii descrise în enunț şi care, de fapt, coincide cu momentul enunțării. După cum vedem, locutorul (*eu*), interlocutorul (*tu*), locul şi momentul comunicării (*aici* şi *acum*), reprezintă nişte elemente a căror existență este determinată de actul concret de comunicare. Ele constituie coordonatele cadrului situațional al comunicării. În studiile de lingvistică acestea sunt numite şi variabile comunicaționale. Aşadar, în funcție de tipul de referent identificat, în sistemul limbii distingem două clase de elemente: a) unități lexicale cu semnificație descriptivă şi b) elemente deictice. După cum demonstrează cercetările de lingvistică, elementele celor două clase diferă atât din punctul de vedere al semnificației lor, cât şi sub aspectul modalității de raportare (referința) la entitățile desemnate. În continuare, în baza elementelor cuprinse în subsistemul deixisului personal, vom încerca să stabilim în ce constă această deosebire.

Să vedem cum pot fi clasificate deicticele de persoană în funcție de specificul lor semantic. Cât priveşte semnificația elementelor în cauză, majoritatea lingviştilor sunt de acord cu faptul că ele se definesc printr-o valoare lexicală destul de săracă. Aceasta înseamnă că latura lor de conținut se defineşte printr-un număr minim de elemente de natură descriptivă. După cum se ştie, deicticele de persoană, reprezentate prin pronumele personale *eu, tu*, *el* (cu valoare deictică) şi prin pronumele demonstrative (*acesta, acela, celălalt*), desemnează protagoniştii schimbului verbal (locutorul şi alocutorul), dar şi persoanele sau obiectele prezente în contextul situațional al comunicării.

Analiza semantică a elementelor deixisului personal demonstrează că ele nu sunt omogene. Acestea desemnează persoanele şi obiectele din cadrul contextului situațional fie după funcția lor în cadrul actului de comunicare, fie după poziția lor spațială. Prin urmare, deixisul personal înglobează două subsisteme:

a) subsistemul deicticelor personale care marchează protagoniştii actului de comunicare (*eu – tu*). Aceştia au în calitate de referenți emițătorul şi receptorul. După cum menționează Em. Benveniste, emițătorul, numit şi subiect al enunțării, este

BDD-A6849 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:48:21 UTC)

cel care corespunde ocurenței discursive a pronumelui personal *eu*, iar destinatarul, adică beneficiarul enunțării, este cel care corespunde incidenței pronumelui personal *tu* (2, p. 247). Caracteristic pentru acest tip de deictice este faptul că ele identifică cei doi participanți la actul de comunicare după rolul îndeplinit de fiecare dintre ei.

b) subsistemul deicticelor personale care desemnează persoanele şi obiectele prezente în situația de comunicare (*el – acesta – acela – celălalt*). În categoria dată intră pronumele personal de persoana a III-a (*el*), care poate identifica o persoană prezentă în momentul comunicării şi asupra căreia se poate indica, şi pronumele demonstrative de apropiere, de depărtare şi de diferențiere. Referenții acestora sunt identificați de participanții la actul de comunicare după poziția lor (în spațiu) în raport cu locutorul.

După cum bine se ştie, pronumele *eu* şi *tu* au fost printre primele elemente identificate ca fiind de natură deictică. Ca urmare a acestui fapt, dar şi datorită importanței lor comunicative, acestea au beneficiat, fără îndoială, de cea mai mare atenție din partea cercetătorilor. După Em. Benveniste, unul dintre primii teoreticieni ai fenomenului, deicticele personale reprezintă elementele care „desemnează partenerii schimbului lingvistic" (2, p. 247).

Observăm însă că, în conformitate cu clasificarea de mai sus, pronumele personale de persoana I şi a II-a se opun pronumelor demonstrative, dar şi pronumelor personale de persoana a III-a. Faptul că elementele incluse în clasa pronumelor personale nu sunt omogene sub aspect referențial-semantic este bine cunoscut în lingvistică. După cum se ştie, cel care printre primii a atras atenția asupra acestei opoziții a fost Em. Benveniste. În articolul intitulat *La nature des pronoms* el scria: „În clasa formală a pronumelui, aşa-numitele pronume de „persoana a treia" sunt total diferite de *eu* şi *tu*" (2, p. 250). J. Lyons califica pronumele personale de persoana I şi a II-a singular ca elemente „pur deictice", iar pronumele de persoana a III-a – ca fiind „deictice impure" (3, p. 231-232). În Gramatica Academiei, cele două serii de pronume de asemenea sunt grupate în categorii diferite. Astfel, pronumele personale de persoana I şi a II-a singular sunt definite ca deictice pozitive. Desemnând persoana locutorului, respectiv a alocutorului, acestea îşi selectează referentul direct din situația de comunicare. La rândul său, pronumele de persoana a III-a reprezintă un deictic negativ. El îşi stabileşte referentul prin raportare negativă la entități care fac obiectul referinței deictice directe (*el* echivalează cu „acela prezent aici care nu este *eu* sau *tu*"). În felul acesta, referentul pronumelui personal de persoana a III-a este definit ca fiind o entitate nonidentică cu persoana locutorului/ alocutorului (1, p. 643, 645).

Aşadar, pronumele personale în calitatea lor de deictice se definesc prin mai multe trăsături care le fac să se diferențieze în planul structurii semantice de unitățile lexicale cu semnificație referențială. În acelaşi timp, cele două tipuri de pronume personale se caracterizează prin trăsături proprii, deosebindu-se, astfel, unele de altele. După cum vom vedea în continuare, aceste diferențe semantice îşi lasă amprenta asupra comportamentului lor referențial.

Să examinăm acum modul în care deicticele de persoană îşi obțin referința. Pentru a înțelege mai bine esența referinței deicticelor de persoană, este necesar ca aceasta să fie analizată în comparație cu modul în care îşi asigură referința alte unități lexicale ale limbii şi, în special, cu substantivele. Suntem de părere că o astfel de modalitate de analiză permite să fie relevat cu mai multă claritate specificul referențial-semantic al deicticelor de persoană.

BDD-A6849 © 2012 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:48:21 UTC)

După cum constată lingviştii, cuvintele nu numai că „semnifică" anumite obiecte din realitatea extralingvistică în general, ci şi „se raportează", „se referă" la obiecte concrete, avute în vedere de cei care comunică într-o situaţie dată. Referinţa este definită ca o relaţie care leagă cuvintele în calitatea lor de semne ale limbii de realitatea extralingvistică, mai exact, de obiectele la care acestea trimit. Obţinând referinţă, cuvintele încetează a se mai raporta doar la lumea ideilor, ele încep să se refere şi la lumea lucrurilor din realitate.

Reprezentând un proces care constă în atribuirea de referenţi numelor, referinţa este în cel mai direct mod legată de utilizarea acestora în comunicare, adică de enunţare. Se consideră că o expresie lingvistică nu capătă referinţă decât în comunicare, ceea ce înseamnă că referinţa presupune utilizarea numelui în componenţa unui enunţ. Prin urmare, mijlocul care asigură realizarea referinţei este contextul, definit într-un sens foarte larg. În aceste condiţii, prin context se înţelege atât contextul de natură lingvistică, cât şi cel extralingvistic. Prin contextul extralingvistic se are în vedere, de fapt, o anumită situaţie de comunicare.

Una dintre problemele centrale ale referinţei este cea care vizează factorul determinant al acestui act. Există mai multe concepţii privind referinţa. Nu vom încerca să facem o prezentare a lor, vom menţiona doar că în teoriile clasice ale referinţei, la baza mecanismului procesului în cauză se află sensul cuvântului. Aceasta înseamnă că modul de referire a cuvântului la realitate depinde de semnificaţia cuvântului sau, după cum se mai spune uneori, referinţa este determinată de sensul cuvântului (4, p. 79, 83). În acelaşi timp, în conformitate cu această interpretare a referinţei, se afirmă că sensul cuvântului ar conţine atât descrierea referentului, cât şi modul prin care acesta este identificat.

Aşadar, pornind de la cele menţionate mai sus, ar trebui să constatăm că factorii implicaţi în procesul de referinţă sunt: a) semnificaţia cuvântului, b) contextul care concretizează sfera de referire a numelui şi c) obiectul (fragmentul din realitate) la care trimite numele dat. Printr-o formulă succintă procesul de referinţă a numelui poate fi descris astfel: cuvântul ca purtător al unei semnificaţii este raportat, datorită contextului în care apare, la un anumit fragment din realitate.

După cum se ştie, procesul de referinţă caracterizează unităţile din clasa numelui, în special substantivele şi pronumele. După modul concret în care cuvintele (de fapt, substantivele şi pronumele) îşi obţin referinţa, se disting mai multe tipuri de referinţă. Dintre diversele clasificări ale acestui fenomen, vom porni de la clasificarea propusă de I. S. Stepanov, care, din punctul nostru de vedere, se caracterizează prin cel mai înalt grad de cuprindere (5, p. 87). Astfel, lingvistul rus distinge următoarele trei tipuri de referinţă: a) referinţa semantică, b) referinţa sintactică şi c) referinţa pragmatică.

Primul tip de referinţă este propriu substantivelor, în special, subclasei reprezentate prin numele comune (apelativele), cel de al doilea – este propriu elementelor de natură anaforică, iar cel de al treilea – caracterizează elementele deictice. Dat fiind faptul că proprietatea unui cuvânt de a trimite la un referent depinde de particularităţile lui semantice, este de presupus că şi aceste tipuri de referinţă se corelează cu specificul semantico-referenţial al celor trei clase de cuvinte. Prin urmare, pentru a putea descrie modalitatea lor de referinţă este necesară o prezentare a tipului de semnificaţie prin care se defineşte fiecare dintre cele trei clase de cuvinte.

Cât priveşte substantivele, este bine cunoscut faptul că, sub aspect semantic, ele nu sunt omogene. În cadrul acestei clase lexico-gramaticale se disting mai multe categorii:

BDD-A6849 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:48:21 UTC)

substantivele comune (sau apelativele), substantivele abstracte, numele de materie, substantivele colective şi numele proprii. Dintre acestea, substantivele comune sunt considerate prototipice, adică sunt cele care întrunesc caracteristicile de bază ale clasei substantivului, fiind calificate drept „substantive propriu-zise".

Numele comune se deosebesc de celelalte subclase de substantive prin faptul că desemnează clase de obiecte de acelaşi fel: *om, lup, casă, fântână, stejar* etc. Fiind „nume (de clase) de obiecte concrete, discrete sau individuale" (6, p. 62), apelativele identifică în comunicare atât elemente aparte ale clasei date (*Pe stradă trece un om.*), cât şi clasa în ansamblul ei (*Omul este muritor.*). Dat fiind că apelativele se definesc printr-o structură semantică extrem de complexă, e de aşteptat ca şi modalitatea lor de raportare la realitate să fie una complexă. Pentru a descrie potenţialul referenţial al numelor comune, vom examina următoarele enunţuri, care conţin acelaşi substantiv – *medic*:

1) *Ion este* ***medic****.* 2) ***Medicul*** *se ocupă cu tratarea şi prevenirea bolilor.* 3) *Bolnavul a fost examinat de* ***un medic***. 4) ***Medicul*** *i-a prescris un tratament adecvat.*

Utilizările cuvântului *medic* în enunţurile de mai sus ilustrează principalele tipuri de referire la realitate ale substantivului dat.

În primul enunţ numele nu identifică un anumit medic, deci nu se raportează la vreun element din realitate, el doar exprimă noţiunea dată. Cu alte cuvinte, funcţionând în calitate de nume predicativ, substantivul dat are rolul de a atribui subiectului calitatea de a fi medic. În acest caz, se spune că numele are o utilizare nereferenţială. Uneori, acest tip de referire este calificat drept neutralizare a referirii substantivului la realitate. Prin rolul său un nume cu o astfel de funcţie se apropie de adjectiv. La fel ca şi acesta de la urmă, el este folosit nu pentru a identifica un obiect din realitate, ci pentru a descrie un anumit obiect.

În cel de al doilea enunţ, numele desemnează clasa întreagă de obiecte. Semnificaţia numelui este echivalentă aici cu sensul expresiilor *orice medic, toţi medicii.* Aşadar, cuvântul dat se raportează la toţi medicii care au fost, sunt sau vor fi. În cazul acesta despre un astfel de substantiv se spune că este folosit cu valoare generică. El are ca referent genul sau specia care cuprinde mulţimea obiectelor de acelaşi fel.

În ultimele două enunţuri, substantivul *medic* este folosit pentru a desemna un element concret al clasei date. Substantivele din aceste enunţuri se caracterizează printr-o utilizare referenţială, calificată drept utilizare individuală a substantivului. De menţionat că în cazul acestui tip de referire la realitate se disting următoarele două valori: referirea nedefinită şi referirea definită. În felul acesta, atunci când desemnează un element sau mai multe elemente, substantivele se pot referi fie la un obiect necunoscut locutorilor (*un oarecare medic, necunoscut nouă, despre care nu am mai vorbit*), fie la unul care este cunoscut acestora (*medicul acesta, cunoscut nouă, despre care am mai vorbit*). Distincţia dată este de natură subiectivă şi depinde de gradul de informare a vorbitorilor cu privire la obiectul desemnat, adică de informaţia pe care o deţin în comun cei doi interlocutori referitoare la obiectul identificat.

Aşadar, analiza acestor exemple demonstrează că atunci când sunt folosite în structura enunţului, apelativele admit mai multe modalităţi de raportare la realitatea desemnată. Ele cunosc două modalităţi de utilizare de bază: utilizarea referenţială şi utilizarea nereferenţială. La rândul ei utilizarea referenţială cuprinde următoarele tipuri

BDD-A6849 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:48:21 UTC)

de referire la realitate: referirea generică şi referirea individuală. Aceasta de la urmă poate avea un caracter nedefinit sau definit. Tabelul de mai jos prezintă într-o formă schematică tipurile de referire la realitate ale substantivelor apelative.

Valorile referenţiale ale substantivelor apelative

I. Utilizarea nereferenţială

II. Utilizarea referenţială
- 1. referirea generică
- 2. referirea individuală
  - a. referirea nedefinită
  - b. referirea definită

Un alt aspect legat de referinţa apelativelor vizează modul în care are loc concretizarea sferei de referinţă a numelui. După cum se menţionează în studiile de specialitate, identificarea referentului în cazul numelor comune se realizează prin descrierea obiectului la care trimite numele dat. Analizând diferite cazuri de utilizare a apelativelor, T. Paduceva menţionează că statutul referenţial al numelui este determinat, pe de o parte, de sensul cuvântului însuşi şi, pe de altă parte, de specificul construcţiei în care acesta este utilizat, adică de contextul în care el apare (4, p. 83). Limitarea/ precizarea domeniului de referinţă al numelui la un obiect sau la mai multe obiecte dintr-o clasă (6, 73) se realizează, la nivel lingvistic, prin însoţirea numelui comun cu anumiţi determinanţi, calificaţi, în acest caz, drept actualizatori. În felul acesta, schema generală a expresiei lingvistice care stă la baza actului de referinţă în cazul apelativelor este: nume + actualizator. De exemplu, cuvântul *sat* ca unitate a limbii desemnează „o aşezare rurală a cărei populaţie se ocupă în cea mai mare parte cu agricultura”. În comunicare fiecare vorbitor are în vedere, de cele mai multe ori, nu doar noţiunea de sat şi nici totalitatea satelor, ci un sat anume. Pentru a indica satul despre care doreşte să vorbească locutorul va trebui să adauge acestui cuvânt anumite determinative, altfel spus, să-l folosească într-un context: *satul meu natal, satul din vale, satul din deal, satul de sub pădure, satul dintre munţi, satul de pe malul râului* etc.

Elementele de natură anaforică, printre care se numără pronumele personale de persoana a III-a, unele pronume demonstrative, nehotărâte şi relative care sunt caracterizate ca fiind nişte cuvinte fără referinţă proprie, se opun sub mai multe aspecte modului în care îşi obţin referinţa apelativele.

În primul rând, ele nu se raportează direct la referentul lor. După cum se ştie, elementul anaforic nu are un sens lexical propriu, el funcţionând ca substitut al unui nume. În aceste condiţii, anaforicele „îşi procură referinţa prin legarea referenţială de un component (un cuvânt sau un grup de cuvinte) exprimat anterior” (7, p. 47) sau, după cum se mai spune uneori, ele „îşi împrumută referinţa” de la un alt nume. Astfel, analizând următoarele două enunţuri: *Pe drum am întâlnit* ***un cunoscut***. ***Acesta*** *mi-a explicat cum pot ajunge la gară*, observăm că pronumele demonstrativ *acesta* din cel de al doilea enunţ trimite la un referent care este identic cu cel introdus prin substantivul *un domn* din primul enunţ. În felul acesta, decodificarea elementului anaforic se produce prin raportare la un lexem care posedă sens lexical şi care se caracterizează prin referinţă proprie.

În al doilea rând, concretizarea sferei de referinţă a acestor elemente nu se produce prin însoţirea lor cu un determinant, care ar avea funcţia de actualizator. Fiind lipsite de capacitatea de a-şi identifică referentul direct, anaforicele prin valoarea lor semantică nu se raportează la un anumit referent, ci trimit la o expresie nominală care le precedă.

BDD-A6849 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:48:21 UTC)

Între cele două unități, antecedentul, un termen plin referențial, şi substitutul său se stabileşte o relație anaforică sau interpretativă (7, p. 46). Caracteristic pentru elementele legate printr-un raport anaforic este identitatea de referință. Prin urmare, anaforicele sunt interpretate semantico-referențial prin raportare la elementul deja apărut (antecedent sau sursă) (1, p. 656). În felul acesta, interpretarea referențială a elementului anaforic pornind de la antecedentul său este posibilă, deoarece între cele două unități se stabileşte un raport de coreferențialitate.

În al treilea rând, o precizare care se impune este că pentru elementele anaforice nu sunt specifice toate tipurile de referire la realitate caracteristice numelor comune. Cu alte cuvinte, ele au un potențial referențial redus în comparație cu apelativele. Este firesc să fie aşa, dat fiind faptul că ele au doar o singură funcție în limbă: reluarea informației referențial-semantice a antecedentului.

Să analizăm în continuare referința deicticelor de persoană. În ansamblul lor, deicticele asigură referirea la coordonatele situației de comunicare, adică la participanții la actul verbal şi la circumstanțele în care are loc actul comunicării: locul şi momentul comunicării. Cât priveşte deicticele de persoană care ne interesează în articolul de față, acestea au rolul de a marca protagoniştii actului de comunicare (*eu, tu*) şi de a indica persoanele sau obiectele prezente în situația de comunicare (notate prin pronumele de persoana a III-a *el* şi pronumele demonstrative *acesta, acela, celălalt*). Să vedem care este mecanismul ce asigură raportarea deicticelor la coordonatele personale în cadrul unui act de comunicare.

Este important să menționăm că referința la coordonatele personale care se realizează cu ajutorul deicticelor de persoană, la fel ca şi în cazul referinței apelativelor şi a elementelor anaforice, se subordonează aceloraşi principii generale. În toate cazurile avute aici în vedere pentru identificarea referentului la care trimit unitățile de limbă date nu este suficientă doar cunoaşterea semnificației lor, mai este necesară existența unui suport informațional venit din partea contextului, care poate fi de natură diferită: lingvistică sau extralingvistică.

Sub toate celelalte aspecte ale actului de referință, deicticele au anumite caracteristici care le diferențiază atât de apelative, cât şi de elementele anaforice. Vom încerca în continuare să vedem care sunt aceste deosebiri. Astfel, pentru a identifica referentul unui substantiv apelativ, alocutorul, adică cel care receptează enunțul, trebuie să analizeze nu doar semantica numelui, ci şi determinanții ce apar în vecinătatea acestuia, iar pentru a stabili referentul unui element anaforic, alocutorul trebuie să identifice antecedentul acestuia. După cum vedem, în ambele cazuri, contextul care asigură saturarea semantică a apelativelor şi a elementelor de tip anaforic în vederea atribuirii de referenți este de natură lingvistică. În acelaşi timp, contextul care asigură suportul informațional necesar pentru identificarea referentului unui element deictic este de natură situațională. Prin referent în cazul deicticelor se înțelege ceea ce se găseşte în momentul şi în locul în care se produce un act de comunicare (4, p. 80). Într-un cuvânt, în cazul deicticelor, drept bază pentru identificarea referentului apar coordonatele situației de comunicare. Acest fapt are implicații majore pentru interpretarea semantico-referențială a deicticelor.

O trăsătură importantă prin care deicticele se diferențiază de apelative în planul referențialității este potențialul lor referențial. De menționat că acesta este mult mai redus în comparație cu cel al apelativelor. De exemplu, substantivul *lup* poate fi utilizat în vorbire având următoarele valori: *lup* (valoare abstractă, substantivul apare ca exponent al noțiunii date), *lupul* (valoare generică, substantivul indică specia), *un lup* (valoare

BDD-A6849 © 2012 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:48:21 UTC)

nehotărâtă, substantivul desemnează un reprezentant oarecare al speciei) sau *lupul acesta* (valoare concretă, substantivul desemnează un reprezentant anumit al speciei, cunoscut interlocutorilor în situația dată de comunicare). Toate aceste tipuri de referință la realitate sunt imposibile în cazul deicticelor. În felul acesta, dacă apelativele cunosc mai multe tipuri de referire la realitate, varierea statutului referențial (tipului de referire la realitate) în cazul elementelor deictice este, după cum menționează T. Paduceva, aproape exclus (4, p. 84). Analizând potențialul referențial al diferitor tipuri de cuvinte, lingvista rusă afirmă că deicticele reprezintă nişte „actualizatori puri". Acest lucru ar putea fi înțeles în sensul că deicticele identifică exact referentul pe care locutorul intenționează să-l desemneze.

Un alt aspect care poate fi menționat în legătură cu referința deicticelor de persoană este legat de modalitatea de actualizare a statutului referențial al acestora. După cum se ştie, toate valorile referențiale caracteristice apelativelor sunt actualizate cu ajutorul contextului reprezentat prin anumiți determinanți. În acelaşi timp, se ştie că un rol important în marcarea valorilor referențiale ale substantivului îi revine categoriei determinării minimale, care se realizează cu ajutorul articolului substantival (hotărât şi nehotărât). La rândul lor, deicticele, care nu pot dobândi toate aceste tipuri de referire la realitate, nu necesită utilizarea anumitor determinanți care ar marca statutul referențial al elementelor date. Anume prin aceasta se explică faptul că deicticele sunt definite ca unități de limbă pentru care este caracteristică absența categoriei determinării/ individualizării (7, p. 412).

Pe lângă aspectele semnalate anterior, merită atenție şi cel care vizează condițiile de reuşită ale actului de referință. S-a spus deja că deicticele, în calitatea lor de elemente care trimit la situația de comunicare, sunt folosite de vorbitori pentru a marca în structura enunțului coordonatele personale, spațiale şi temporale ale actului comunicativ. Raportarea elementelor deictice la datele situației de comunicare se realizează prin actul referinței, care „este înainte de toate un act de vorbire şi, ca orice act de vorbire, poate reuşi sau nu" (8, p. 320). Prin urmare, în legătură cu referința deicticelor, la fel ca şi în cazul altor unități de limbă, se pune problema examinării condițiilor de reuşită ale actului de referință. Astfel, după cum se arată în studiile de specialitate, identificarea referenților vizați de elementele deictice devine imposibilă în cazul în care nu sunt îndeplinite anumite condiții. Se consideră că aceste condiții sunt stabilite prin semnificația elementului deictic. După cum se ştie, pentru deictice este caracteristică referirea directă la situația de comunicare, altfel spus, ele îşi concretizează informația referențială în contextul situației de comunicare în care sunt utilizate. În aceste condiții, participanții la actul de comunicare pot atribui deicticelor un referent doar dacă cunosc datele situației de comunicare, adică doar dacă ştiu cine emite enunțul, cine este cel care îl receptează şi care este persoana sau obiectul prezente în situația de comunicare la care face referință alocutorul. Aşadar, actul de referință în cazul deicticelor are loc numai prin cunoaşterea coordonatelor generale ale situației de comunicare. Anume aceasta este condiția de bază a reuşitei acestui tip de act.

În concluzie, menționăm că procesul de referință al unei unități de limbă implică următorii trei factori interdependenți: structura semantică a cuvântului, contextul care concretizează sfera lui de referire (poate fi de natură lingvistică sau de natură extralingvistică) şi obiectul (fragmentul din realitate la care trimite numele dat). Modul în care o unitate de limbă îşi obține referința depinde în primul rând de specificul semantic al unității date. În acelaşi timp, semnificația reprezintă doar o premisă pentru identificarea referentului unei unități de limbă, ea nefiind suficientă pentru realizarea actului de referință.

BDD-A6849 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:48:21 UTC)

După cum se demonstrează în studiile de lingvistică, referința unei unități de limbă presupune în mod obligatoriu existența unui suport informațional. De regulă, acest suport este asigurat de contextul în care este utilizată unitatea dată.

Analiza semantico-referențială a elementelor deictice a demonstrat că ele diferă sub aspectul referirii la realitate atât de apelative, cât şi de elementele anaforice. Caracterizându-se prin trăsături semantice diferite, elementele celor trei clase supuse analizei se deosebesc prin faptul că au în calitate de referenți elemente diferite din realitatea extralingvistică, dar şi în ce priveşte modul în care are loc concretizarea sferei lor de referință. Astfel, apelativele îşi concretizează referentul la care trimit ca urmare a însoțirii lor cu anumiți determinanți. La rândul lor, anaforicele, datorită conținutul lor semantic, îşi precizează referentul trimițând la o expresie nominală care le precedă, altfel spus, îşi împrumută referința de la antecedentul lor, cu care sunt legate printr-un raport de coreferențialitate. Cât priveşte deicticele, în general, ele nu necesită prezența unui context de natură lingvistică, întrucât îşi obțin referința „trimițând" direct la elementele prezente în locul şi în momentul în care se produce actul de comunicare. Aşadar, contextul care asigură suportul informațional necesar pentru identificare referentului în cazul apelativelor şi al elementelor anaforice este unul de natură lingvistică. În acelaşi timp, pentru deictice acest rol este îndeplinit de contextul situațional, adică de situația de comunicare.

Luând în considerare cele menționate, putem concluziona împreună cu I. Stepanov că pentru apelative este caracteristică o referință semantică (îşi obțin referința descriind obiectul vizat), pentru elementele anaforice este specifică o referință sintactică (trimit la un antecedent), iar pentru deictice, o referință pragmatică (se raportează direct la coordonata situațională desemnată).

În sfârşit, trebuie menționat că unitățile analizate se deosebesc nu doar prin diferite modalități de interpretare semantico-semantică în actul de comunicare, ci şi în ce priveşte potențialul lor referențial. Dintre cele trei clase de cuvinte, apelativele se caracterizează printr-un spectru de valori referențiale mult mai bogat în comparație cu elementele anaforice şi cu cele deictice. Aşadar, în cazul ultimelor două clase varierea statutului lor referențial este exclusă, ceea ce înseamnă că ele se caracterizează doar printr-un anumit tip de referire la realitate.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. *Gramatica limbii române.* Vol. II: *Enunțul.* Bucureşti, 2005.

2. Benveniste Emile. *Probleme de lingvistică generală*, trad. Lucia Dumitru, Teora, 2000.

3. Lyons John. *Language, meaning and context*, Suffolk, Fontana Paperbacks, 1981.

4. Падучева Е. *Высказывание и его соотнесённость с действительностью.* Moscova, 1985.

5. Степанов Ю. С. *Индоевропейское предложение*. Moscova, 1989.

6. *Gramatica limbii române.* Vol. 1: *Cuvântul.* Bucureşti, 2005.

7. Bidu-Vrânceanu, Angela, Călăraşu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaş, Mihaela, Pană-Dindelegan, Grabriela. *Dicționar de ştiințe ale limbii*. Bucureşti, Nemira, 2001.

8. Moeschler, Jacques, Reboul, Anne. *Dicționar enciclopedic de pragmatică*. Cluj-Napoca, Echinox, 1996.

BDD-A6849 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:48:21 UTC)